

H392 Djur i hotad miljö¹

2025-11-18

Sven Erik Mattsson

Inledning

Bild 1. H392I med tre kn G2a i följd.

Vad väckte uppmärksamheten först i ovanstående bild? Var det att

1. kn kan vändas upp-och-ner,
2. kn var ordnade "baklänges",
3. tre kn i rad utan någon kombination med cyls eller
4. kn G2a?

¹ Publicerad i Häftessamlaren Nummer 1 (189), mars 2025
2025-11-18 Version för hemsidan

H392 Djur i hotad miljö trycktes med stålgravyr av två olika cylindrar I och II av tryckpressarna G2 (2:a Goebelpressen), som satte kn G2a och av G3 (3:e Goebelpressen) som satte kn G3. Det blev tre tryckserier:

1. H392I, som har kn G3
2. H392I, som har kn G2a
3. H392II, som har kn G3

Artikeln har två huvudteman

1. Hur man skiljer på häften med inlagor från Cyl I och Cyl II. De sätt som tidigare har angetts är inte helt korrekta. Artikeln presenterar ett helt nytt och enkelt sätt att med ögonkast skilja på H392I och H392II.
2. En kartläggning av innehållet i de tre tryckserierna. Märkligt nog verkar det inte finnas någon officiellt angiven storlek på försåld upplaga.

En svårighet har varit att hitta H392 med kn G2a. Efter träget letande i många år har jag endast fått ihop drygt 110 häften H392 med kn G2a. De flesta varianterna av H392 har inget större ekonomiskt värde och de förekommer därför inte på specialiserade häftesauktioner. Det har funnits en del H392 på Tradera och Samlamera, men beskrivningarna är ofta är meningslösa såsom "Postfriskt häfte", "Häfte med markeringar" eller "Se bild". Det går dock i många fall att från en bild att avgöra om ett H392I med kn är H392I eller H392II och om det är kn G2a eller kn G3. Man kan tjäna mycket på att lära sig att klassificera häften utifrån enkla bilder. Bild 2 visar på tre exempel där det med ett enkelt ögonkast går att avgöra om häftena är H392I eller II med kn G2a eller G3. Artikeln berättar hur, men försök redan nu att klassificera de tre häftena.

Bild 2. Tre H392 med kn. Avgör om de är H392I eller II med kn G2a eller G3.

Hur man skiljer på H392I och H392II

Frimärkena i H392 trycktes av två olika cylindrar. Om man går igenom beskrivningarna på hur man skiljer dem åt, så är de motsägelsefulla. H392 gavs ut 31 januari 1989. Första upplagan av Atlas Häfteshandbok är daterad mars 1989. I den fanns det ingen uppgift om att två cylindrar hade använts för H392. Tyvärr har vi ingen uppgift på när tryckserien med H392II gjordes. Troligen fanns inte H392II när handboken kom ut. Det står att neutrala häften från de båda cylinder-halvorna kan särskiljas genom mätning av regm-måtten b och d:

cylinderhalva	b [mm]	d [mm]
övre	5,8–5,9	5,2
undre	5,5	4,8

Innehållet i tabellen stämmer bra med vad jag har för H392I. När häftena kom ut skaffade jag häften från de båda cylinderhalvorna. Sidorna för H392 i Atlas häfteshandbok uppdaterades i ett "Nytryck 10/94", där Cyl II omtalas. Det står att genom mätning av regm-måtten b och d skiljer man lättast på Cyl I och Cyl II:

cylinder	b [mm]	d [mm]	I Facit finns motsvarande uppgift:
I	5,4–5,6	4,8–4,9	Cyl I: regm b=5,4 mm, d=4,8 mm
II	5,7–5,9	5,1–5,3	Cyl II: regm b=5,7 mm, d=5,1 mm

De två tabellerna kan inte båda vara korrekta. Med hjälp av häften med både cyls och kn, så är det lätt att fastställa att den nedre tabellen gäller för undre cylinder-halvan. En sammanställning av de två tabellerna blir då:

Cyl	halva	b [mm]	d [mm]	Tabellen visar att övre cylinderhalvan av Cyl I och undre halvan av Cyl II har b- och d-mått som överlappar varandra. Det går inte alltid att skilja på H392I och H392II genom att mäta b och d. Det går om häftet har cyls eller kn, eftersom då har inlagan tryckts av en undre cylinderhalva, och då är b- och d-måtten olika så de kan användas för att avgöra om inlagan tryckts med Cyl I eller II.
I	övre	5,8–5,9	5,2	
I	undre	5,4–5,6	4,8–4,9	
II	övre			
II	undre	5,7–5,9	5,1–5,3	

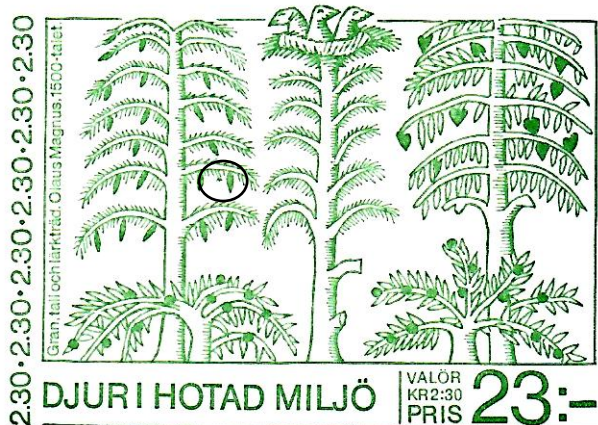
Har tyvärr inga data för övre cylinderhalvan halvan av H392II.

På de uppdaterade sidorna för H392 i Atlas Häfteshandbok står en annan mycket intressant sak: "Cyl II skiljer sig från Cyl I genom att omslagen på till Cyl II har vitare papper och mörkare grönt omslagstryck." Färgen på omslagstrycket på H392I varierar, men jag har inga H392I där omslagstrycket är så mörkt grönt som på H392II. Omslagstrycket på H392II är mycket mörkgrönt och trycket har en mycket bättre kvalitet än det på H392I och inte att förglömma så är pappret vitare. Lyckligtvis finns det ett mycket enkelt sätt att skilja på H392 med inlagor från Cyl I och II:

På ytterkanten av baksidan, sida IV, av omslaget har
H392I väl synliga ritsar
H392II inga ritsar

Än en gång visar det sig hur viktiga häftesomslagen är! Omslagen på H392 har horisontella ritsar. De finns på flera olika ställen. Avståndet mellan ritsarna är cirka 2 mm. Tyvärr krävs det att man har

häftet i sin hand. Det är svårt att avbilda ritsar med ett foto och ett foto kan inte heller användas för att avgöra nyansen på omslagspapperet eller omslagstrycket. För H392II så verkar tripplar vara den vanligaste varianten. En bild på ett H392II med cyls + kn avslöjar direkt dess identitet. Se vidare under diskussionen av TS 3.

Tyvärr finns det än så länge inget sätt att avgöra om häften H392I utan kn kommer från TS 1 eller TS 2. Det skulle kunna vara så att omslagen i de tre tryckserierna har olika klichéer eller olika klichétyper. Det kända klichéfelet "extra kotte" finns på omslag med inlagor från alla tre tryckserierna, vilket talar mot att det användes olika kliché-upsättningar för utsidan av omslaget. Försök att hitta kännetecknen på omslagsklichéerna har tyvärr varit utan framgång. Kanske studium av ritsar kan ge ett svar.

Innehållet i de tre tryckserierna

Märkligt nog verkar det inte finnas någon officiellt angiven storlek på försold upplaga. Frimärkena i H392 har numren F1541 och F1542. Och de ingår i serien F1541–F1546 Djur i hotad miljö. För rullfrimärkena F1543–F1546 finns det uppgifter på storleken av upplagorna i Facit katalogen, men det finns ingen sådan uppgift för H392. En kartläggning av kontrollnummerserier visar vad som har tryckts. Det kan ge en uppfattning om storleken på de tre tryckserien.

Det går att skilja på kn G2a och G3. Som tabellen till höger visar så är siffrorna lite olika höga. Siffrorna är mycket lika bortsett från siffran "4" som är enkel att skilja åt.

kn	höjd	stil på siffra	
G2a	3,2 mm	4	sluten
G3a	3,0 mm	4	öppen

Bild 2 visar två exempel där häftet med kn G2a 10140 har en "sluten 4" och häftet med kn G3 14198 + c 2 visar har en "öppen 4". En svit av H392 med tre kn i följd, såsom i Bild 1, är ett säkert tecken på G2a. I både TS 1 och TS 3 med kn G3 sitter kn G3 i kombination med c 1 eller c 2. Nedan beskrivs ytterligare ett sätt att kontrollera om ett enkelt kn är G2a.

När man kan skilja på häften med inlagor gjorda av Cyl I från de som är gjorda av Cyl II och när man kan skilja på kn G2a och G3 är det ingen större svårighet att sortera ett häfte med kn till en av serierna

1. H392I, som har kn G3
2. H392I, som har kn G2a
3. H392II, som har kn G3

Det är lite svårare att sortera häftena med kn i rätt ordning, då de två första serierna är på över 100 kn-tusental, så att början och slutet av serien har överlappande kn. För att reda ut var en serie börjar och var den slutar måste man kunna känna igen åtminstone en av inlagorna och räkna kn-rester. I TS 1 och TS 3 finns det genomgående kombinationer kn G3 + cyls och inlagorna med c 1 och c 2 är lätta att känna igen. Det finns inga kombinationer kn G2a + kn. Lyckligtvis gick det att hitta kännetecknen på alla de sex inlagor som kn G2a kan sitta på. Se Appendix 1.

Tryckcylindrarna hade vardera två band med 12 inlagor. Kontrollnummer sattes på inhäftningsremsan på var tionde inlaga i det undre bandet. Inlagorna i numreras efter tryckordning med nummer ett till inlagan med c 1. Inlagan med c 2 har då nummer 7. Om det första kn sattes på en inlaga med udda nummer, säg 1, så fick vart tionde inlaga på undre bandet kn i följande ordning: 1, 11, 9, 7, 5, 3 och när sex kn hade satts så var kn tillbaka till att sättas på inlaga 1 igen. I detta fallet fick endast inlagor med udda nummer kn däribland inlagorna med c 1 och c 2 som fick vardera fick vart sjätte kn såsom för serierna de två serierna med kn G3. Det andra fallet var när kn sattes på inlagor med jämna nummer. Då blev det inga kombinationer med cyls såsom i serien med kn G2a.

Om vi känner ett kn för en inlaga så går det att beräkna de följande kn genom att successivt addera 6. Det går också att beräkna tidigare kn genom att successivt subtrahera 6. En verklig kn-serie har givetvis en början och ett slut som kanske inte är känt. Men vi kan tänka oss en utvidgad serie och subtrahera tills det blir ett kn som är mindre än 6 och större än eller lika med 0. Det betyder att det endast finns 6 olika serier av kn för en inlaga. Vi kan klassificera dessa sex serier med det första värdet inlagan skulle få om kontrollnummerräkneverket startade med 0. Detta första fiktiva värdet kan räknas ut som resten vid division med 6. Ett enkelt sätt att beräkna denna rest är att ta fram en kalkylator eller en telefon med en kalkylator och dividera kn med 6. Resten fås genom att multiplicera decimaldelen med 6 och sedan avrunda till närmsta heltal eller genom att använda tabellen nedan

decimaldel	.0000	.1666	.3333	.5000	.6666	.8333
rest	0	1	2	3	4	5

När kn kommer till 99999 så blir inte nästa kn 100000, som har resten 4 utan det blir 00000, som har resten 0. När kn-räkneverket slår om från 99999 till 00000, så minskar resten med 4. Om en sådan subtraktion ger som resultat ett negativ tal så skall man addera 6 för att få en positiv rest. När en rest hoppar från 0 till 2 skrivs det 0→2. Vid omslaget 99999 till 00000 hoppar resterna på följande sätt: 0→2, 1→3, 2→4, 3→5, 4→0 och 5→1. Dessa hopp är naturliga och ofrånkomliga när räkneverket slår om. Det kan bli hopp på grund av fel, såsom att kn inte sattes korrekt vid stopp eller återstart. Sådana hopp i kn har inte observerats för H392. De enda hoppen som finns är de som orsakats av räkneverkets omslag från 99999 till 00000.

TS 1

TS	Kn-intervall	Kn-rester för inlagorna					
		11	9	7 c 2	5	3	1 c 1
1	80253–99999	2	3	4	5	0	1
	00000–99999	4	5	0	1	2	3
	00000–12260	0	1	2	3	4	5

Tabell 1. Kn-serien för TS 1.

Tabell 1 visar kn-serien för TS 1, som omfattar 132 kn-tusental. Vid numrering av inlagor så går man i en riktning som de trycktes. Om bandet av häften betraktas så att kn visas rättvända, rörde sig pappersbanan åt höger vid tryckningen. Minnesregeln är att entalssiffran i ett kn skrevs ut först. Resultatet är att numreringen av häftena går från höger till vänster. För att poängtera detta faktum visar Bild 1 sviten med kn ordnade "baklänges",

Om en inlaga har en hel c 1, så ges den nummer 1. Kn-resten för inlaga 1, som har c 1, har markerats med fet stil i tabellen. När inlaga 1 har kn så används kn-resten denna för att ange kn-resten för hela kn-serien. När kn-resten för inlaga 1 är känd är det enkelt att räkna ut kn-resterna för de övriga inlagorna. TS 1 har alltså kn-resten 1→3→5, där resten såsom beskrivits ovan hoppar vid kn-räkneverkets omslag från 99999 till 00000. I hela serien finns kn + c 1 och kn + c 2 vardera på vart sjätte kn.

Antag att vi har häftet H392I med c 2 + kn G3, 80290, och vill placera in det i en tryckserie. Att inlagan tryckts med Cyl I och att det har kn G3, ger att det hör till TS 1. Tabell 1 visar att ett H392I med kn 80290 kan höra till både den första delen och den andra delen av kn-serien. Kn-resten är 4. Häftet har c 2 och kolumnen för inlaga 7 visar kn-rest 4 för första delen av serien.

För enkla kn kan uteslutning fungera. Alla kn i intervallet 20–75-tusen kan med säkerhet placeras i andra delen av serien. Jag har H392I med kn G3 81210 som har kn-resten 0. Det kan inte tillhöra den sista tredje delen. Det kan inte tillhöra andra delen eftersom där sitter kn med rest 0 på inlaga 7, som har kn. Det måste tillhöra första delen av kn.

Jag har ett H392I som är stämplat på utgivningsdagen med kn G3 12169. Häftet är intressant efter som det visar att häften från TS 1 fanns på utgivningsdagen. Kn-resten är 1. Häftet kan inte höra till först delen av serien, men det kan höra till både den andra och tredje delen.

TS 1 har inte varit i fokus i mittsamlade, men jag har häften från varje kn-tiotusental och det finns tripplar, till exempel H392I med kn 11111 + c 1 + RT.

TS	Kn-intervall	Kn-rester för inlagorna					
		F	E	D	C	B	A
2	11783–99999	0	1	2	3	4	5
	00000–34260	2	3	4	5	0	1

Tabell 2. Kn-serien för TS 2.

Tabell 2 visar kn-serien för TS 2, som omfattar 122 kn-tusental. Det finns tyvärr inga kombinationer kn G2a + kn. Lyckligtvis gick det att hitta kännetecken på alla de sex inlagor som kn G2a kan sitta på. Se Appendix 1. För att kunna ge inlagorna med jämna nummer rätt numrering behövs till exempel ett cylindervarv. I avsaknad av detta så har inlagorna betecknats med A-E. Eftersom det finns kännetecken på alla inlagor som kan ha kn så kan alla H392I med kn G2a sorteras in på rätt ställe i TS 2. Det ger också en extra möjlighet att kontrollera att häftet har kn G2a och inte kn G3. Notera att det alltid är kn G2a i en svit på tre H392 med tre kn i följd utan kombination med cyls. Se Bild 1. I TS 1 och TS 3 är det alltid kombination kn + cyls på vart tredje kn.

Nedan visas kända kn-tusental och förekomsten av kombination kn G2a + RT i individuella rutor för varje kn-tiotusental.

H392I						
kn G2a	11, 14, 17–19	22, 25–28	37–38	40, 45, 48	50–51, 53, 57–59	60, 63–64, 66
kn + RT		22, 26–27			59	60, 63–64

70, 73, 76, 78	88	91, 94–95, 98–99	01, 03-0-06, 08–09	10, 19–21,	22–25, 27–28	31–34
		95	08–09	10, 19	23–24, 27–28	

Notera den ganska rikliga förekomsten av kn + RT. Det var turligt för denna kartläggning. Det har varit svårt att hitta H392 med kn G2a. Efter träget letande i många år har jag fått ihop drygt 110 häften H392 med kn G2a. H392 med enkelt kn är inte av så stort intresse för flertalet samlare. Tyvärr är det nog många som inte kan skilja på kn G2a och kn G3. Det är ett billigt häfte som man knappast hittar på specialiserade häftesauktioner. H392 med enkelt G2a kan hittas på Tradera eller Samlamera, men tyvärr då ofta i poster med andra häften. En kombination kn + RT var och är betydligt intressantare så den köptes och sparades. De häftena kan hittas både på Tradera och på specialiserade häfteauktioner.

TS 3

TS	Kn-intervall	Kn-rester för inlagorna					
		11	9	7 c 2	5	3	1 c 1
3	73905–99999	5	0	1	2	3	4
	00000–11498	1	2	3	4	5	0

Tabell 3. Kn-serien för TS 3.

Tabell 3 visar kn-serien för TS 3, som omfattar 38 kn-tusental. I hela serien finns kn + c 1 och kn + c 2 vardera på vart sjätte kn.

Kombinationerna kn + c 1 och kn + c 2 finns i häften från både TS 1 och TS 3. Det finns ett enkelt sätt att se om en kombination kn + c 1 och kn + c 2 kommer från TS 1 eller TS 3. Ta till exempel inlagan med c 1. Den får vart sjätte kn, så att kn ökar med det jämna talet sex. Om första kn som sattes på inlagan var udda så får det alltid udda kn. I TS 1 har inlagan med c 1 resten 1→3→5 så kn är alltid udda i TS 1. I TS 3 har inlagan med c 1 resten 4→0 så kn är alltid jämt i TS 3. Motsvarande resonemang kan göras för inlagan med c 2.

Cyls + kn	Udda kn	Jämmt kn
Udda cyls; c 1	I	II
Jämn cyls; c 2	II	I

Tabellen sammanfattar en bra minnesregel för att se ett häfte H392 med kombinationen cyls + kn är H392 I eller H392II. För H392I är både cyls och kn antingen udda eller jämna. För H392II är den ena udda och den andra jämn. På auktionssajter är objekten ofta dåligt beskrivna; typ "häfte

med markeringar", men en bild på inlagan finns oftast. Då är minnesregeln bra att känna till. Ett litet tips som belöning till alla som läst så här långt. Betrakta de två häftena med i Bild 2 med kn + cyls. Regeln visar direkt häftet med kn 10712 + c 1 är H392II och tillhör TS 3 och häftet med kn 14198 + c 2 är H392I och tillhör TS 1.

Nedan visas kända kn-tusental och förekomsten av kombination kn G3 + RT i individuella rutor för varje kn-tiotusental.

H392II					
kn G3	73–74	82–83	97, 99	00	10–11
kn G3 + RT		82–83	99		

Storlek på upplagan av H392.

Märkligt nog verkar det inte finnas någon officiellt angiven storlek på försåld upplaga av H392. De tre tryckserierna ovan omfattar tillsammans $132+122+38 = 292$ kn-tusental. Då cylindern hade två band blir det 5,84 miljoner häften minus kassation. Erfarenheter från häften där vi har färgkort visar på att kn sattes även på frimärkspappret när tryckcylindern stod stilla motsvarande 5–10%. Försåld upplaga bör ligga på 4–5 miljoner häften att jämföra med att i tiden närliggande häften hade en upplaga på 1–2 miljoner häften med undantag för rabatthäftena som hade upplagor på 6–7 miljoner häften och julhäftena med upplagor på 5–6 miljoner häften

Rapportera

Jag är mycket intresserad av kommentarer. Rapporter om nya kn-tusental och RT är också välkomna. Kontakta Sven Erik Mattsson, E-post SvenErik.B.Mattsson@gmail.com

Referenser

1. Rune Åhman. Atlas Häfteshandbok över maskintillverkade posthäften, 1989

Appendix 1. Kännetecken på jämna inlagor från undre bandet för H392I

Inlaga	Frimärke	Bild	Beskrivning
A	6		Punkt mitt i v.
B	6		Punkter till vänster om r.
C	6		Punkter upptill vänster i v.
D	9		Punkt mellan S och v.
E	8		Punkt mellan e och r.
F	6		Punkt mellan r och i.